

Andrienko T.P., Associate Professor, PhD,
Institute of International Relations, Taras Shevchenko National
University of Kyiv

INFORMATION CHARACTERISTICS OF THE TEXT AS A FACTOR OF IMPLEMENTATION OF THE TRANSLATION STRATEGY

The influence of informational characteristics of the source text on the implementation of the global translation strategy through local strategies is analyzed with application of the concept of the text entropy. The characteristics of a literary text that open the possibility of translation choice, as well as examples of the selection of strategies that resulted in distortion of the characteristics of the original are discussed.

Keywords: translation strategy, global strategy, local strategy, text entropy, literary artistic translation.

УДК 811.161.2'367.2

Арібжанова І.М., к.філол.н., доц.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КРИТЕРІЇ ПАРАДИГМОТВОРЕННЯ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

Стаття є спробою з'ясувати критерії парадигмотворення простого речення і визначити основні типи його парадигм. Парадигма простого речення розуміється як система варіантів однієї структурної схеми, які різняться за предикативністю. Виокремлено чотири парадигматичні типи простого речення в сучасній українській мові: персональний і імперсональний типи двоскладного речення та імперсональний і нульовий типи односкладного речення.

Ключові слова: варіантна парадигма, парадигма простого речення, структурна схема простого речення, предикативність, синтаксичний нуль, тип парадигми простого речення, персональний тип, імперсональний тип, нульовий тип.

Синтаксична парадигматика як учення започаткувалося в 60-і роки минулого століття, коли сформувався більш-менш окреслено понятійно-термінологічний апарат проблематики, пов'язаної з перетвореннями речень [Костинський, 106–107]. Основна увага дослідників була зосереджена на трансформаційних або синонімічних відношеннях речення як з іншими реченнями, так і з одиницями нереченнєвої природи (наприклад, словосполученнями), які об'єднувалися в одну парадигму за ознакою семантичної еквівалентності (здатності членів парадигматичного ряду позначати ту саму ситуацію). Це пояснюється засадничими постулатами генеративної граматики, яка й увела поняття синтаксичної парадигми для моделювання системної організації синтаксичного ладу мови.

Широке розуміння синтаксичної парадигми дозволяло включати до неї парадигматичні ряди з різними видозмінами вихідного речення: і зі внутрішньосхемними змінами речення (типу *студенти читають книгу; студенти читали книгу; студенти читатимуть книгу* і под.), і з трансформаційними перетвореннями, за яких вихідне речення і його трансформи характеризуються неоднаковими, різносхемними, структурами (типу *студенти читають книгу; книга читається студентами; читання книги студентами* тощо). Прикладом такого підходу є концепція синтаксичної парадигматики американського вченого Діна Стаддарда Уорта, проголошена ним на V конгресі славистів у 1963 році [Worth]. У наш час дослідження системних перетворень мовних реалій як різних форм, які відображають ту саму позамовну ситуацію, переросли в нову галузь синтаксичної науки, що дістала назву дериваційного синтаксису [див.: Городенська].

Останнім часом питання синтаксичної парадигматики (парадигми речення – простого, складного) почали розглядати в описовій граматиці [Вихованець, 158–180; Загнітко, 296–302; Тестелец, 235–247; Сучасна, 195–197, 306–307], що свідчить про вхідження її до лінгвістичної традиції.

Проте "проблема синтаксичної парадигматики до кінця не розв'язана" [Куц, 223], як і проблема загальнотеоретичної парадигматики, що стосується всіх рівнів мови [Мурясов, 109]. Зокрема, маємо суперечливі тлумачення самого поняття

"парадигма", неоднакове потрактування обсягів синтаксичної парадигми та критеріїв реченневого парадигмотворення.

Речення, зокрема просте, є мовною одиницею синтаксичного рівня. Тож у зміст поняття парадигми речення вкладається розуміння парадигми, як пише Ю. Степанов, "в середньому діапазоні ієрархії мови – стосовно до кожного рівня окремо" [Степанов, 227]. Суть його зводиться до того, що парадигма – це система, клас, групування, об'єднання **однопорядкових** (однорівневих) мовних одиниць.

У лінгвістиці поняття **парадигми мовних одиниць** трактується в обсязі двох значень. Перше розуміння пов'язане зі здатністю **тієї самої** мовної одиниці в неоднакових синтагматичних позиціях виявляти себе по-різному. З цього погляду парадигма є системою синтагматично зумовлених варіантів мовної одиниці. Наприклад: фонема – це парадигма алофонів, морфема – парадигма морфів, слово – парадигма словоформ. Таким чином утверджується одна із фундаментальних властивостей існування та функціонування будь-якої мовної одиниці в її мовно-мовленнєвому, тобто інваріантно-варіантному (емічно-етичному) представленні. У цьому разі йдеться про парадигму інваріанта мовної одиниці (= абстрактне позначення одиниці), членами якої є варіанти (= конкретні вияви одиниці).

Друге значення поняття парадигми застосовують в аналізі **таких самих** мовних одиниць, об'єднаних в один клас (в одну парадигму) поза синтагматичним протиставленням їх. Мається на увазі групування, чи класифікування, однойменних одиниць як інваріантів за певною ознакою, в певному аспекті їхнього співіснування в мовній системі, тобто власне мовне протиставлення їх. У цьому випадку опозиційність одиниць визначають шляхом зіставлення (чи протиставлення) їх як членів парадигми в межах самої парадигми. Наприклад, "до словотвірних парадигм входять похідні різних частин мови", що мають "спільну твірну основу" [Козленко, 214]; "фонема об'єднуються у парадигми також за ознаками "голосні" – "приголосний", "м'який приголосний", "твердий приголосний", "шумний приголосний" і т.д." [Кочерган, 458].

Якщо парадигма в першому значенні включає варіанти тієї самої мовної одиниці (мовленнєві опозиції), то парадигма в другому значенні – інваріанти (мовні опозиції) таких самих мовних одиниць. Фактично, ідеться 1) про розуміння парадигми мовної одиниці як змінюваної величини, тобто **варіантну парадигму**; 2) про систематизацію мовних одиниць за типологічними характеристиками, тобто **класифікаційну парадигму** (= класифікацію, типологію, стратифікацію мовних одиниць).

Зазвичай поняття варіантної та класифікаційної парадигм не диференціюють, що й призводить до включення в один системний ряд різних мовних явищ.

У синтаксичній теорії поняття парадигми речення як мовної одиниці пов'язують із внутрішньоструктурними (у межах речення) змінами. Це так зване вузьке розуміння парадигми речення (на противагу широкому, що враховує, як уже зазначалося вище, крім внутрішньоструктурних перетворень, також і його дериваційні, найчастіше різнорівневі, відношення).

Російський лінгвіст Є. Седельников одним із перших здійснив спробу створити синтаксичну парадигму, уклавши у зміст поняття парадигми речення його внутрішньомодельні перетворення. За вченим, речення є членом кількох парадигматичних рядів. Члени ряду різняться за категоріями, які характеризують структуру речення і зумовлюють перетворення всередині моделі. До таких категорій лінгвіст відносить час, модальність, особу, число, рід і вид повідомлення [Седельников, 70].

Положення про тісний взаємозв'язок поняття парадигми речення з поняттям моделі (структурної схеми) речення стає базовим для сучасної синтаксичної науки. Цілком очевидним є розуміння того, що "<...> проблема визначення узагальненого синтаксичного зразка, структурного інваріанта, має своїм другим боком розробку парадигми структурної схеми" [Норман, 132–133], а поняття парадигми речення дає можливість представити його "об'ємно – як систему граматичних форм речення, в яких реалізується та сама модель" [Москальская, 96].

Взаємозалежність парадигматичних і структурних ознак речення дозволяє думати, що в основі визначення структурної

схеми речення та його парадигми лежать ті самі критерії. Отже, слід установити категорії, які б були за своєю суттю власне реченнєвими: реченнєвірними і парадигмотвірними водночас, тобто такими, які характеризують речення 1) як мовну одиницю (у тому числі зі властивою цій одиниці структурною схемою), 2) як змінну мовну одиницю (із властивим їй набором варіантів). Реченнєвірні ознаки категорій указують на речення як на окрему мовну одиницю, вирізняють його серед інших мовних одиниць; парадигмотвірні ознаки засвідчують "поведінку" речення – його здатність реалізуватися в різних формах залежно від потреб комунікативних (не забуваймо, що основна функція речення – комунікативна!).

З попередньо розведених значень поняття парадигми мовної одиниці – варіантна парадигма / класифікаційна парадигма – з парадигмотвірними категоріями речення пов'язана перша, варіантна. Варіантна парадигма речення, як і варіантна парадигма будь-якої мовної одиниці як змінюваної величини, має включати форми того самого інваріанта, а отже, варіанти того самого речення (= з тією самою структурною схемою).

У синтаксичній теорії зазвичай реченнєві категорії визначають у формально-граматичному плані: у зв'язку з морфологічними категоріями реченнєвірних членів, у позиції яких перебувають головно дві частини мови – дієслово й іменник. При цьому списки парадигмотвірних категорій речення в різних лінгвістів різні. Більшість, услід за Є. Седельниковим, вважає, що такими є час, модальність, особа, число, рід (окрім цього, називають ще вид (дієслова) [див., наприклад: Вихованець, 161].

Ряд лінгвістів зараховує до парадигмотвірних категорій речення також вид повідомлення (комунікативну настанову: розповідність, питальність і спонукальність) [Седельников, 70, Москальская, 8; Левицкий, 64] та ствердження/заперечення [Москальская, 8; Левицкий, 64]). Сюди ж, на думку окремих лінгвістів, належать ще і конвертованість (активний чи пасивний стан); означеність, неозначеність, узагальненість і формальність предмета; активність – деміактивність (співвіднесеність особових і безособових форм) [Ломтев, 112–

197]. Однак комунікативна настанова характеризує речення в аспекті комунікативного синтаксису як автономного щодо формального і семантичного синтаксису [Вихованець, 164], інші з названих категорій стосуються дериваційного синтаксису: указують на різноструктурність речень (різні структурні схеми) – ствердження / заперечення (*Бажання є – Бажання немає* = модель двоскладного речення – модель односкладного речення), конвертованість (*Студент прочитав книгу – Книга прочитана студентом* = модель субстантивно-вербумна – модель субстантивно-ад'єктивна); чи модифікують структурну схему, власне, *є*, за визначенням Н. Шведової, регулярними реалізаціями структурної схеми [Шведова, 67] – наприклад, фазова регулярна реалізація модифікує структурну схему введенням фазової зв'язки (*Студент читає – Студент продовжує читати*), а узагальнено-особова реалізація схеми полягає в незаповненні позиції субстантивного компонента (*Ти сім раз одміряй... – Сім раз одміряй, один раз відриж*).

І все ж: який набір категорій утворює варіантну парадигму речення? Чи можна вважати формами однієї реченнєвої парадигми структури з різними показниками часових, способових, видових та – особових, родових, числових категорій реченнєвірних компонентів, як вважає більшість лінгвістів?

Виходимо з того, що власне реченнєвою категорією є його предикативність: "Предикативність властива тільки реченню; без речення немає предикативності, як і без предикативності немає речення" [Кучеренко, 86].

Тому цілком логічним видається застосування в дослідженні парадигматики речення предикативного критерію.

Опору на найхарактернішу категорію речення робить у своїй парадигматичній концепції Н. Шведова. Мовознавець наголошує: парадигма речення – це "сукупність усіх регулярно існуючих в системі мови видозмін речення, пов'язаних із вираженням категорій об'єктивної модальності і синтаксичного часу" [Шведова 1967, 10]. Поняття предикативної парадигми набуло поширення і в україністиці. Вітчизняні лінгвісти, підкреслюючи значущість для речення зміни реченнєвірних компонентів, зокрема дієслівних, і тому кваліфікуючи

парадигми речення як морфолого-синтаксичні, до їх членів відносять способів-часові форми речень, або видо-часово-способові форми дієслів: індикативні форми (давноминулий, минулий, теперішній і майбутній час) та форми ірреальних способів (умовного, бажального, наказового, спонукального) [Загнітко, 298–299; Сучасна, 195–197; див. також: Слинко, 24; Вихованець, 162–163; Романюк, 4–5]. Звідси робиться висновок: "роль дієслова у структуруванні речення визначальна" [Вихованець, 162].

Водночас парадигматичні видозміни речення пов'язують ще з однією частиною мови в реченнєтвірній (підметовій) позиції – іменником, категорії якого – особа (для особових іменників-займенників), рід і число утворюють, на думку дослідників, відповідно особову (*Я читаю віри – Ти читаєш віри – Він (вона, воно) читає віри – Ми читасмо віри – Ви читаєте віри – Вони читають віри*), родову (*Батько піклувався про дітей – Мати піклувалася про дітей – Хлоп'ятко піклувалося про батьків*) і числову (*Учень читає віри – Учні читають віри*) парадигми речення (приклади з підручника [Вихованець, 161–162]. Зважаючи на те, що для дієслівного компонента категорії особи, роду і числа є похідними від іменникового компонента і що за цими категоріями дієслово-присудок узгоджується з іменником-підметом, їх ще називають "категоріями предикативного узгодження" [Тестелец, 235].

Без сумніву, категорії предикативного узгодження для більшої за частотою вживання частини речень (двоскладних із підметом-субстантивом) є досить важливими в тому сенсі, що виступають одним із основних граматичних засобів реалізації предикативних відношень – відношень між дієсловом-присудком і іменником-підметом. Проте "кожна така узгоджувана категорія приймає в реченні по одному-єдиному значенню" [Тестелец, 240] і тому є по суті незмінною, непарадигмотвірною категорією. У трьох рядах речень *Я читаю віри – Ти читаєш віри; Мати піклувалася про дітей – Хлоп'ятко піклувалося про батьків; Учень читає віри – Учні читають віри* ті самі дієслова-присудки повторюють форми 1) особи/числа, 2) роду/числа, 3) тільки числа різних за

семантикою іменників-підметів. Тут спостерігаємо порушення принципів граматичного парадигмоутворення, "які передбачають тотожність денотативної ситуації інваріанта і його варіантів, однією з умов забезпечення якої є незмінність особи-виконавця, носія ознаки, стану" [Романюк, 6].

Слова в парах *я – ти, мати – хлоп'ятко*, навіть *учень – учні* позначають різні реалії, отже, є не формами однієї лексеми, а різними лексемами. В один ряд (пару) вони об'єднуються за "кваліфікацією названого іменником [у нашому випадку з узагальнено-вказівною семантикою – І.А.] суб'єкта в умовах процесу мовного спілкування"; за "уявленням про реальну стать позначуваних осіб та істот"; за "кількісною визначеністю предметів і явищ матеріального світу, названих іменниками" [Кучеренко, 250, 162, 171], тобто є прикладами класифікаційних (ще називають – лексико-граматичних, несловозмінних), не варіантних, парадигм іменників – особової, родової, числової. Саме семантична відмінність підметів (а у випадку *Мати піклувалася про дітей – Хлоп'ятко піклувалося про батьків* ще й семантична відмінність додатків) указує на те, що перед нами не варіанти того самого речення, а різні речення, хоч і семантично (ситуативно) споріднені та побудовані за тим самим типом структурної схеми. За словами Н. Шведової, перетворення, які спираються на протиставлення за ознакою особи, числа, роду, є нерелевантними для характеристики структурної основи речення [Шведова, 9; див. також: Романюк, 5].

Попередні висновки в частині про категорію особи стосуються двоскладних речень з підметом, вираженим особовим займенником. Услід за І. Кучеренком, вважаємо, що категорія особи є однією з основних і для власне іменника (за термінологією вченого, іменника "визначеного змісту") [Кучеренко, 244–250]. Лінгвіст значення особи пов'язує із суб'єктною функцією іменника в реченні, тобто лише з прямими відмінками (називним і кличним): "суб'єкти, названі іменником у називному відмінку, мають значення третьої особи, а суб'єкти, названі іменником у кличному відмінку – значення другої особи" [Кучеренко, 247]. Категорія особи для дієслова-присудка при іменнику-підметі, як і у випадку його зв'язку з особовим

займенником, є залежною, узгоджуваною з цим іменником: *Студент читає* (узгодження в 3 особі однини), *Студенте, читай* (узгодження в 2 особі однини). Однак, якщо в реченнях з особовим займенником-підметом категорія особи є класифікаційною, то в реченнях з власне іменником-підметом, категорія особи виявляє себе як варіаційна, змінна: маємо номінативну (з 3 особою) і вокативну (з 2 особою) форми того самого речення.

Отже, враховуючи попередньо сказане, можемо сформулювати основні характеристики парадигми простого речення.

Парадигма простого речення – це:

Парадигма мовної змінної одиниці. Просте речення є змінною синтаксичною одиницею, якій властиві граматичні форми, що в сукупності становлять реченнєву парадигму.

Предикативна парадигма. Критерієм протиставлення форм речення є основна категоріальна його ознака – предикативність. Окрема форма парадигми речення має окреме граматичне значення, відмінне від граматичного значення іншої форми парадигми, що виявляється в засобах вираження предикативності, а саме: часово-способових формах реченнєвотвірних компонентів. Парадигма простого речення – система його форм, протиставлених за частковими граматичними значеннями (за предикативністю).

Морфолого-синтаксична парадигма. Оскільки предикативність речення реалізується у значеннях способу (модальності) і часу, а у двоскладних реченнях із підметом-іменником – ще й категорією особи, які виражаються морфологічними формами дієслів (у двоскладних реченнях – також формами іменників), то парадигму простого речення кваліфікують як морфолого-синтаксичну.

Варіантна парадигма того самого речення. Як парадигма слова означає систему форм (варіантів) конкретного слова, так і парадигма речення означає систему форм (варіантів) конкретного речення. Іншими словами, парадигма простого речення становить сукупність усіх його граматичних форм, тотожних за лексичною семантикою. Лексична тотожність

підкріплена структурно: тотожними синтаксичними позиціями структурних компонентів.

Внутрішньосхемна парадигма. На рівні мови парадигма простого речення – це видозміни в межах однієї структурної схеми; отже, є внутрішньосхемною парадигмою.

Прості речення, маючи різні структурні схеми (з різними індексами форм предикативності: **f, im, ø**)¹, характеризуються відповідно різними можливостями формозміни чи навіть її відсутністю.

Можна виокремити такі основні **мінімальні структурні схеми і типи парадигм** простих речень двоскладних:

I тип

- 1) $S_{\text{nom/voc}} + V_f$ – *Зайшов друг. Друже, заходь;*
- 2) $S_{\text{nom/voc}} + \text{Cop}_f \text{Adj}_{\text{nom/ins}}$ – *Весна тепла. Студенти, будьте уважними;*
- 3) $S_{\text{nom/voc}} + \text{Cop}_f S_{\text{nom/ins}}$ – *Сестра стала лікарем. Хлопче, будь козаком;*
- 4) $S_{\text{nom/voc}} + \text{Cop}_f \text{Pr} S$ – *Двір був без криниці. Хлопче, будь за друга;*

II тип

- 5) $\text{Inf} + V_{\text{im}}$ – *Курити забороняється. Лишилося вивчити;*
- 6) $\text{Inf} + \text{Cop}_{\text{im}} \text{Inf}$ – *Творити – жити. Не прийти – означало образити;*
- 7) $\text{Inf} + \text{Cop}_{\text{im}} \text{Adv}$ – *Читати приємно. Дихати стало легше;*
- 8) $\text{Inf} + \text{Cop}_{\text{im}} S_{\text{nom/ins}}$ – *Любити є цацтям*

¹ Тут і далі використані символи: S – nomen substantivum, іменник або субстантивована частина мови; V – verbum, дієслово; Adj – nomen adjectivum, прикметник; Adv – adverbium, прислівник; Pr – praepositiones, прийменники; nom – nominativus, називний відмінок; voc – vocativus, кличний відмінок; ins – instrumentalis, орудний відмінок; Cop – copula, зв'язка (допоміжне дієслово); Inf – verba infinita, неозначена форма дієслова; f – verba finita, відмінювана форма дієслова; im – verba impersonalia, безособова форма дієслова; imp – imperativus, наказовий спосіб; con – conjunctivus, умовний спосіб; pr – praesens, теперішній час; fut – futurum, майбутній час; past – минулий час; ø – синтаксичний нуль; mas – masculinum, чоловічий рід; neu – neutrum, середній рід; sing – singularis, однина; pl – pluralis, множина; 3 – третя особа; 2 – друга особа.

та односкладних:

III тип

- 1) V_{im} – *Світало. Щастить*;
- 2) $Cor_{im}Adv$ – *Затишно. Буде весело*;

IV тип

- 3) Cor_oInf – *Не рухатися! Знайти б*;
- 4) Cor_oS_{nom} – *Літо. Канікули*.

I тип парадигми. До цього типу належать парадигми двоскладних речень із номінативно-вокативним підметом та фінітним (змінним) присудком. Від усіх інших типів парадигм відрізняється ознакою персональності (особовості): підмет позначає певну особу/рід і залежний присудок, узгоджуючись із персональним підметом, має відповідну особову/родову (персональну) форму. У лінгвістиці за персональними формами присудків закріпилася назва "фінітні форми" (f-форми: V_f – для синтетичних, $Cor_f...$ – для аналітичних предикативних членів). Персональна парадигма двоскладних речень з підметом-іменником порівняно з парадигмами інших типів речень включає найчисленніший набір варіантів простого речення, які різняться 1) власне реченневими модально-часовими значеннями (час, модальність); 2) залежними від підмета, узгоджуваними з підметом особовими значеннями: 3-ої особи, якщо стосується підмета-номінатива, чи 2-ої особи, якщо стосується підмета-вокатива (інші узгоджувані форми – роду і числа – в усіх варіантах представлені в одному значенні).

Наприклад, структурна схема $S_{nom/voc} + V_f$ підпорядковує моделі з предикативними формами двох підтипів – в однині та множині:

I) в однині: 1) *Студент читає* – $S_{nom-3-sing} + V_{pr-3-sing}$; 2) *Студенте, читай* – $S_{voc-2-sing} + V_{imp-2-sing}$; 3) *Студент читатиме* – $S_{nom-3-sing} + V_{fut-3-sing}$; 4) *Студент читав / читав був* – $S_{nom-mas-sing} + V_{past-mas-sing}$; 5) [*Хай*] *Студент читав би* – $S_{nom-mas-sing} + V_{con-mas-sing}$;

II) у множині: 1) *Студенти читають* – $S_{nom-3-pl} + V_{pr-3-pl}$; 2) *Студенти, читайте* – $S_{voc-2-pl} + V_{imp-2-pl}$; 3) *Студенти читатимуть / будуть читати* – $S_{nom-3-pl} + V_{fut-3-pl}$; 4) *Студенти*

читали / читали були – $S_{\text{nom-mas-pl}} + V_{\text{past-mas-pl}}$; 5) *Студенти читали б* – $S_{\text{nom-mas-pl}} + V_{\text{con-mas-pl}}$.

Парадигма речень з підметами, вираженими особовими займенниками, для яких категорія особи є класифікаційною, включає лише варіанти з фінітними формами присудків, а підмет у всіх варіантах залишається з тим самим особовим значенням. Неоднорідна особово-родова і числова семантика особових займенників (різняться 1) за 1-ою, 2-ою, 3-ою особами; 2) як виразники спільного (*я, ти*) чи одиничного (*він, вона, воно*) роду; 3) за значенням однини/множини) визначає неоднакові парадигмальні набори фінітних форм для речень із цими займенниками.

II тип парадигми. Менше потенцій варіюватися мають двокомпонентні інфінітивні структурні схеми, в яких показник предикативності виражається безособовою, імперсональною, формою – V_{im} або Cop_{im} . Ідеться про двоскладні речення з підметом-інфінітивом та імперсональним присудком. Категорія предикативного узгодження своєрідно виявляє себе у випадках відсутності граматики особи, роду і числа в підметі: присудок вступає з підметом-інфінітивом у зв'язок умовно-граматичного узгодження, тобто набуває або форми 3-ої особи однини, або середнього роду однини. Наприклад, структурна схема $\text{Inf} + \text{Cop}_{\text{im-Adv}}$ може бути деталізована у формах: 1) *Зустрітися приємно / буває приємно* – $\text{Inf} + \text{Cop}_{\text{pr-3-sing-Adv}}$; 2) *Зустрітися буде приємно* – $\text{Inf} + \text{Cop}_{\text{fut-3-sing-Adv}}$; 3) *Зустрітися було приємно* – $\text{Inf} + \text{Cop}_{\text{past-neu-sing-Adv}}$; 4) *Зустрітися було б приємно* – $\text{Inf} + \text{Cop}_{\text{con-neu-sing-Adv}}$.

На відміну від I типу, інфінітивні структури можуть варіюватися лише у формах однини. Також імперативна форма предикативного компонента в таких парадигмах неможлива: імперативна форма є там, де є вокативна форма підмета, тобто у двоскладних номінативно-вокативних структурах.

III тип. Рамками безособовості обмежується також варіювання односкладних речень дієслівного і прислівникового різновидів (порівняймо, наприклад: *Світало – Світає – Світатиме – Хоч би світало* та *Було затишно – Стає затишно – Буде затишно – Хай би стало затишно*).

IV тип. Однокомпонентні (односкладні) інфінітивні й іменникові структурні схеми характеризуються одним варіантом із предикативним (реченнєвим) показником **Сор_о**.

Отже, парадигмальні якості речення безпосередньо пов'язані з його структурними особливостями: речення, структуровані за різними типами моделей, характеризуються різними парадигмами; і навпаки – відмінність у парадигмальних можливостях речень указує на їхні структурні відмінності. Основним критерієм реченнєвого парадигмотворення є предикативність; членами реченнєвої парадигми є варіанти того самого речення (тієї самої структурної схеми). Загалом вирізняються чотири парадигматичні типи простого речення: персональний і імперсональний типи парадигм двоскладного речення та імперсональний і одноваріантний (нульовий) – односкладних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Вихованець І. Р.* Граматика української мови: Синтаксис : Підручник / І. Р. Вихованець. – Київ : Либідь, 1993. – 368 с.
2. *Городенська К. Г.* Дери́вація синтаксичних одиниць / К. Г. Городенська – К. : Наукова думка, 1991. – 192 с.
3. *Загнітко А. П.* Теоретична грамати́ка української мови: Синтаксис : Монографія / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.
4. *Левицкий Ю. А.* Основы теории синтаксиса: Учебное пособие по спецкурсу Ю. А. Левицкий. – Пермь, 2001. – 236 с.
5. *Козленко І. В.* Словотвір / І. В. Козленко // Сучасна українська мова: Морфологія: підручник / Л. А. Алексієнко, О. М. Зубань, І. В. Козленко; за ред. А. К. Мойсієнка. – К., 2013. – С. 130–220.
6. *Костинский Ю. М.* Вопросы синтаксической парадигматики / Ю. М. Костинский // Вопросы языкознания. – 1969. – № 5. – С. 106–114.
7. *Кочерган М. П.* Парадигма / М. П. Кочерган // Українська мова: Енциклопедія. – Вид. друге, виправл. і доповн. – К., 2004. – С. 457–458.
8. *Куц О. В.* Проблема парадигми речення в лінгвістиці / О. В. Куц // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. – Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наук. праць / Відп. ред. М. Я. Плющ. – К., 2009. – Вип. 5. – С. 220–223.
9. *Кучеренко І. К.* Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія. – Вид. друге, уточн. й доповн. / І. К. Кучеренко. – Вінниця: "Поділля-2000", 2003. – 464 с.

10. Ломтев Т. П. Предложение и его грамматические категории / Т. П. Ломтев. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 198 с. 11. Москальская О. И. Проблемы системного описания синтаксиса (на материале немецкого языка) : Учеб. пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. / О. И. Москальская. – М.: Высш. школа, 1981. – 176 с. 12. Мурясов Р. З. К теории парадигматики в лингвистике / Р. З. Мурясов // Вопросы языкознания. – 1980. – № 6. – С. 109–121. 13. Норман Б. Ю. Грамматика говорящего: От замысла к высказыванию. – Изд. 2-е, испр. и доп. / Б. Ю. Норман. – Москва : Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2011. – 232 с. 14. Романюк Т. М. Парадигматика простого речення в сучасній в сучасній українській мові: Автореферат ... канд. філол. н. / Т. М. Романюк. – Тернопіль, 1999. – 19 с. 15. Седельников Е. А. Структура предложения с точки зрения синтаксических и парадигматических отношений / Е. А. Седельников // Филологические науки. – 1961. № 3. – С. 66–77. 16. Слинко И. И. Парадигматика простого речення української мови (двоскладне речення) / И. И. Слинко // Мовознавство. – 1978. – № 3. – С. 23–30. 17. Сучасна українська мова: Синтаксис: підручник / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. ; за ред. А. К. Мойсієнка. – К.: Знання, 2013. – 238 с. 18. Тестелец Я. Г. Введение в общий синтаксис / Я. Г. Тестелец. – М.: Российск. гос. гуман. ун-т, 2001. – 800 с. 19. Шведова Н. Ю. Парадигматика простого предложения в современном русском языке (опыт типологии) / Н. Ю. Шведова // Русский язык: Грамматические исследования. – М.: Наука, 1967. – С. 3–77. 20. Worth D. S. The role of transformations in the definition of syntagm in Russian and other Slavic language / D. S. Worth // American contributions to the V International congress of slavists. – Sofia, 1963, The Haque (preprint).

Арибжанова И.Н., к.филол.н., доц.

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

КРИТЕРИИ ПАРАДИГМООБРАЗОВАНИЯ ПРОСТОГО ПРЕДЛОЖЕНИЯ

В статье рассматриваются критерии парадигмообразования простого предложения и основные типы его парадигм. Парадигма простого предложения определяется как система вариантов одной структурной схемы, различающихся предикативностью. Выделяются четыре парадигматических типа простого предложения в современном украинском языке: персональный и имперсональный типы двусоставного предложения, имперсональный и нулевой типы односоставного предложения.

Ключевые слова: *вариативная парадигма, парадигма простого предложения, структурная схема простого предложения, предикативность, синтаксический нуль, тип парадигмы простого предложения, персональный тип, имперсональный тип, нулевой тип.*

Aribzhanova I., PhD., Assistant Professor
Institute of Philology, Kyiv National Taras Shevchenko University

CRITERIA FOR PARADIGMATIC ORGANIZATION OF SIMPLE SENTENCE

The sentence paradigm is defined as the system of variants of the same model which differ in predicativity. There are four paradigmatic types of the simple sentence in the modern Ukrainian language: personal and impersonal types of two-member sentence, impersonal and zero types of mononuclear sentence.

Key words: *variant paradigm, paradigm of simple sentence, model of simple sentence, predicativity, syntactic zero, type of simple sentence paradigms, personal type, impersonal type, zero-type.*

УДК 811.11'42=111

Бабуре О.В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЕКОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС У СУЧАСНОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРИ

Статтю присвячено дослідженню особливостей екологічного дискурсу, що зумовлені його гетерогенним характером. Модель екологічного дискурсу враховує тенденції його взаємодії з іншими типами дискурсів. Розглянуто мовні особливості зон перетину екологічного та наукового (природа як об'єкт), політичного (природа як ресурс) і поетичного дискурсів (природа як джерело натхнення).

Ключові слова: *екологічний дискурс; політичний дискурс; науковий дискурс; поетичний дискурс; кластер; поліфонічність; епістемічний модифікатор; поезія навколишнього середовища.*